

อธิบายว่าด้วยยศเจ้า

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยา

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายสวัสดิ์ เขียวประยูร

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๑๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๓

อธิบายว่าด้วยยศเจ้า

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๗๒

งานกรณิหารราชทาน สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์ครั้งที่หก ๕๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๓

งานพิมพ์ปกพิเศษ นายสวัสดิ์ เขียวประยูร

CR
4195
๐๖
๒๕๑๓
๕.๑

La
CRE
1990
24508

11 ค.ศ. 2541

พิมพ์ที่เฉลิมชัยการพิมพ์ 13/21 ซอยทวีเจริญ ถนนประชาธิปก ธนบุรี
ร.ท. บุญเสริม บุญเจริญผล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2513

140237

คำนำ

ในงานฉาบนภกิจศพ นายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร ณ
ฉาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กำหนดวันที่ ๑๕
มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ นางเล็ก เชี่ยวประยูร
ผู้เป็นภรรยา ได้มาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์
หนังสือเรื่อง อธิบายว่าด้วยยศเจ้า พระนิพนธ์ สมเด็จ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อ
แจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้
จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่อง อธิบายว่าด้วยยศเจ้า พระนิพนธ์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุ
ภาพนี้ กล่าวถึงที่มาและความหมายของยศเจ้านายในราช
สกุลซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ สกุลยศ
และอิสริยยศ ประเภทสกุลยศ เริ่มตั้งแต่เจ้านายชั้นเจ้าฟ้า
จนกระทั่งถึงหม่อมหลวง ส่วนอิสริยยศนั้น มีตำแหน่ง
มหาอุปราชและพระเป็นต้น และทรงพระนิพนธ์อธิบาย
เรื่องพระนามเจ้ากรุงกรุงเก่า เจ้านายกรุงศรีอยุธยา

๘๘
ที่เรียกพระนามตามกรม เจ้านายต่างกรมครั้งกรุงธนบุรี
และประเพณีตั้งกรมเจ้านาย นับเป็นหนังสือที่มีคุณค่า
น่าสนใจยิ่งเรื่องหนึ่ง เรื่องนี้ ได้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในงาน
กฐินพระราชทาน สมเด็จพระกุฎราชกุมารวชิราวุธ
ณ วัดระฆังโฆสิตาราม เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ.
๒๔๗๒ ต่อมาได้พิมพ์รวมอยู่ในประชุมพระนิพนธ์เบ็ด-
เตล็ดของสมเด็จพระกุฎราชกุมารวชิราวุธ อีก ๓ ครั้ง
คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ พ.ศ. ๒๔๙๔ และ พ.ศ. ๒๕๐๔
ต่อมาเจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพ อธิบดีศรี หลวง
วิเทศธุระการ (โปีะ รังสิยานนท์) ได้ขออนุญาตพิมพ์
รวมในหนังสือชุมนุมพระนิพนธ์บางเรื่องของสมเด็จพระ
กุฎราชกุมารวชิราวุธ อีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗
ครั้งนั้นเป็นพิมพ์ครั้งที่หก

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียง
ประวัติ นายสวัสดิ์ เขียวประยูร ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์ไว้
ต่อจากคำนำ

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุป-
ทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแก่ นายสวัสดิ์ เขียว-
ประยูร และได้ให้พิมพ์หนังสือแจกเป็นกุศลวิทยาทาน
ขอกุศลทั้งปวงจงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้ นายสวัสดิ์
เขียวประยูร ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมณูญผลใน
สัมปรายภพ สมดังมโนปณิธานของเจ้าภาพทุกประการ
เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓

ประวัติ

นายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร เป็นบุตรนายท้าว^๕อา และ
นางเฟื่อน เชี่ยวประยูร เกิดวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ.
๒๔๕๔ ณ ตำบลสีลม อำเภอบางรัก พระนคร มีน้อง
สาวร่วมบิดามารดาอีก ๑ คน คือ นางสมจิตต์ นิเวศรัตน์
(ถึงแก่กรรม)

ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ สอบได้ได้
ชั้นมัธยมปีที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒

พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้อุปสมบทที่พัทธสีมาวัดสวนพลู
อยู่ในสมณเพศ ๑ พรรษา

พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ทำการสมรสกับนางสาวสาตี
มีบุตรด้วยกัน ๒ คน คือ

๑. นายประเสริฐ เชี่ยวประยูร

๒. นายประกอบ เชี่ยวประยูร

และได้หย่าขาดจากกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒

(๒)

พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๔ ทำงานที่แองโกล-เฟรนช์
ตริกส์ จำกัด (ไทย)

พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ทำการสมรสกับ นางสาวเล็ก
วินทวามร มีบุตรธิดาด้วยกัน ๔ คน คือ

๑. นายอุดม เขียวประยูร
๒. นางสาวพรทิพย์ เขียวประยูร
๓. นายเสริมศักดิ์ เขียวประยูร
๔. นายธงชัย เขียวประยูร

เมื่อออกจาก แองโกล-เฟรนช์ จำกัด (ไทย)
แล้วก็มาเปิดร้านค้าขายที่ถนนดินสอ เสาชิงช้า ต่อมาก็
เป็นพ่อค้าเร่เพิ่มขึ้นอีก ขายของเบ็ดเตล็ดบ้าง ของเด็ก
เล่นบ้าง ใช้จ่ายด้วยรถยนต์ที่สนามหลวง โรงอาหาร
การรถไฟแห่งประเทศไทย กรมอุทกหารเรือ ท่าเรือ
กรุงเทพ โรงปูนบางซื่อ โรงงานรถไฟมักกะสัน ตอนหลัง
นายสวัสดิ์ได้รับความกรุณาปรานีอย่างมากจากผู้ใหญ่
หลาย ๆ ท่าน อีกทั้งเพื่อนร่วมรุ่นและชาวกรฟ. โดยมา

(๓)

อดหนุนกันเป็นประจำ ไม่ว่าจะต้องการอะไร ถึงแม้ไม่มี
ชายก็สงไว และก็กรุณารอจนกว่าจะชอมาชายโดยไม่ยอม
ไปชอตอน ก็เลยทำให้รายได้จากการขายของที่การรถไฟฯ
ดีกว่าตอนมาก ตลอดทั้งได้รับความอบอุ่นด้วยไมตรีจิต
จากบรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่โรงอาหารการรถไฟฯ ก็เลยทำให้
นายสวัสดิ์เล็กร้านค้า และชายของตอนเสีย หันมาขายที่
โรงอาหารการรถไฟฯ เพียงแห่งเดียวในวันราชการ ส่วน
วันหยุดก็คงขายตลาดนัดสนามหลวงตามเดิม

นายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร ไม่สบายในตอนเช้าของ
วันศุกร์ที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ มีอาการปวดศีรษะ
มาก ได้ร้องเรียกให้ช่วยขณะอยู่ในห้องน้ำ ทุกคนเข้าใจ
ว่าคงเป็นลมธรรมดา เพราะเคยเป็นอยู่หลายครั้ง ก็ได้
กรอกยาลมให้ และพุงออกมาจากห้องน้ำโดยให้นอนบน
เก้าอี้โยก พอนอนได้สักประเดี๋ยวก็มีเสียงกรน ทุกคนก็
โล่งใจเพราะเข้าใจว่าหลับสบายแล้ว โดยไม่ได้เฉลียวใจ
เลยว่า นั่นคือ วาระสุดท้ายของนายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร

(๕)

มาตกใจกันอีกทีตอนเลี้ยงกรนเงียบไปแล้ว จับตุ๊กพจรรก
ไม่ทันเสียแล้ว แต่ทว่ายังอ่อนอยู่ ก็เลยจัดการส่งโรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ นายแพทย์และพยาบาลบอกว่าคนไข้เสียแล้ว
และนายแพทย์ลงความเห็นว่าเป็นเส้นโลหิตในสมองแตก
รวมอายุได้ ๕๘ ปี ๖ เดือน ๑๓ วัน.

(๖)

เทศะนันท์ ผู้จัดการ ร.ร. ทบว. ไกรอำนาจวิทยา ผู้
เป็นคุณอาของดิฉัน ได้กรุณาช่วยจัดพิธีงานศพตั้งแต่
เริ่มแรกจนสุดท้าย นอกจากนี้ยังได้รับความกรุณาจาก
สถาบันบริการอุตสาหกรรมขนาดย่อม อนุญาตให้ใช้รณ-
ยหนักของสถาบัน และยังได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน
ของลูก ๆ เป็นอย่างดียิ่งด้วย ก็เลยทำให้พิธีงานศพดำเนิน
ไปด้วยความราบรื่นและสำเร็จลงด้วยดี ดิฉันต้องขอขอบ
พระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่านผู้มีเกียรติที่เคารพที่
กรุณาช่วยเหลือและให้เกียรติมาในพิธีงานศพครั้งนี้ ขอ
อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายใน
สากลโลก จงบันดาลให้ท่านมีความสุขสมหวังในชีวิตชั่ว
กาลนาน เทอญ

ด้วยความเคารพอย่างสูง
นางเล็ก เชี่ยวประยูร

คำไว้อาลัย

คุณสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร นี้ ผมรู้จักคุ้นเคยก็ตอนที่มาติดต่อกิจการค้าทาสไมสธรมไฟประมาณ ๑๐ ปีล่วงมาแล้ว ซึ่ง ครฟ. ส่วนมากจะรู้จักและคุ้นเคยกับ คุณสวัสดิ์ฯ เป็นอย่างดี เพราะเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยใจคอโอบอ้อมอารี พุดจาไม่มีลับลมคมใน และไม่พยายามเอาเปรียบในเชิงการค้าเหมือนกับบุคคลบางคน สิ่งใดที่ตนเห็นว่าดี มีกำไรบวกเข้าไปเท่าไร แจ้งให้ทราบตรงๆ ซึ่งผมเองก็ชอบติดต่อกับคุณสวัสดิ์ฯ อยู่เสมอ เพราะไม่แต่ชอบความเป็นไปในลักษณะดังกล่าวแล้ว คุณสวัสดิ์ฯ ยังนำเอาสิ่งของแปลกๆ ชนิดหาไม่ได้ง่ายในท้องตลาด หรือสิ่งของที่ควรแก่การสนใจมาให้ ได้ชมได้ใช้อยู่เสมอ ผมจึงชอบและรักที่จะสนทนากับคุณสวัสดิ์ฯ เป็นประจำ

คุณสวัสดิ์ฯ มีอะไรๆ ที่น่าคบหาสมาคมมาก เพราะเท่าที่สังเกตนับเป็นบุคคลที่ขวนขวายหาความรู้เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ของโลก ใครพูดเล่าเรื่องอะไรที่สนทนากับเขาได้ทุก ๆ ด้าน แม้กระทั่งทางธรรม ซึ่งผมได้ทราบว่า

ในระยะหลัง ๆ นี้ คุณสวัสดิ์ฯ ได้พยายามปฏิบัติตนใน
 ฐานะเป็นพลเมืองดี โดยเข้าฟังเทศน์ รับคำสอน
 รวมทั้งการอบรมทางหลักธรรมที่ลึกซึ้งไปอีกจากวัดมหา
 ธาตุ จนกระทั่งอุทิศเวลาให้มากไปเปิดฟังคำสอนคำ
 อบรมบางเรื่องบางตอนหรือ ทำให้ผมพลอยได้ฟังร่วม
 ด้วย วันใดมีอะไรที่เป็นคติเตือนใจจากพระเถรานุเถระ
 ชั้นผู้ใหญ่ หรือจากผู้มีเกียรติ หรือจากเอกสารบางเรื่อง
 บางตอนที่อ่านพบก็มักจะมาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง สันทนา
 กับผมหรือเพื่อน ครุฟ. ที่ชอบพอ ในตอนที่ไปฟังวิทยุ
 เวลาเข้าอยู่เอง ๆ การปฏิบัติตัวชนิดคงเส้นคงวาไม่มาก
 ไม่น้อยกับผู้ใดของ คุณสวัสดิ์ฯ ทำให้ผมรักและชอบ
 สันทนาคด้วย เนื่องจากเราต่างมีความเห็นที่ตรงกันเป็น
 ส่วนใหญ่ เฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเรื่องที่ชอบมาเล่าสู่กัน
 ฟังส่วนมากก็เพื่อนำมาซึ่งสิ่งอันเป็นคติ แล้วนำไป
 ประกอบการอบรมแก่บุตร, ธิดา ที่อยู่ในความอุปการะ
 เมื่อการรู้จักกันเคยมีนานับเข้า ความเป็นกันเอง ความ
 ชอบพอกันในวันแต่จะถูกอธิบายกันมากจน

(๕)

หลังจากที่ผมถูกส่งไปร่วมในการฝึกตรวจสอบกอง
พันทหารราบ กองพลที่ ๑ ที่บริเวณเขาชัยย้อย จังหวัด
เพชรบุรี, อำเภอปากท่อ, จอมบึง, จังหวัดราชบุรี
ระหว่าง วันที่ ๘-๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ กลับมา
ปฏิบัติงานตามเดิม จึงทราบว่าคุณสวัสดิ์ฯ จากไปเสีย
แล้ว และเป็นการจากไปชนิดที่ไม่มีโอกาสจะมาติดต่อกัน
สนทนากันได้อีก เมื่อผมทราบข่าวตอนแรก ผมยังไม่
เชื่อหูตนเอง เพราะก่อนไปต่างจังหวัดก็เห็นคุณสวัสดิ์ฯ
มีสุขภาพแข็งแรงที่ การจากไปในลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็น
เรื่องเศร้าและสลดใจมาก แต่เมื่อสอบสาเหตุของการจาก
ไปในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งเป็นไปในสภาพปกติ ประกอบ
กับเรื่องที่ได้ทราบจาก ครฟ. ที่ชอบพอบางท่าน คือ
คุณพร เสนะวัต ได้ตกลงกับคุณสวัสดิ์ฯ จะไปพินิจโลก
เพื่อนมัสการพระพุทธชินราชร่วมกัน แต่คุณสวัสดิ์ฯ มา
ด่วนจากไปเสียก่อน ฉะนั้น ตอนที่ร่างของคุณสวัสดิ์ฯ
ยังอยู่ในระหว่างการสวดพระอภิธรรม คุณพร เสนะวัต
ได้ ไปเกาะที่โลงแล้วแจ้งให้ทราบว่า เขาจะไปพินิจโลก

ขอให้คุณสวัสดิ์ ๆ ทราบและไปด้วยกัน ครั้นถึงตอนที่
 ขบวนรถจะเข้าสู่สถานีพิษณุโลก (ขบวนรถยังไม่หยุด) คุณ
 พร เสนะวัต หันไปทางหน้าสถานี เห็นคุณสวัสดิ์ ๆ สวม
 เสื้อและกางเกงอย่างที่เคยพบ และใช้ผ้าเช็ดหน้าโพก
 ศีรษะยืนรออยู่ที่เสาไฟฟ้าต้นที่มีไฟสว่าง หน้าชานชาลา
 สถานีพิษณุโลก ทั้งที่คุณพร ๆ แจ้งว่าไม่ได้มีตาผาคหรือ
 ตาฟางแต่อย่างใด พบเห็นจริงๆ แต่ครั้นขบวนรถหยุด
 และไปถึงจุดที่แลเห็นกลับไม่มีอะไร จึงทำให้คิดว่าถึงแม้
 คุณสวัสดิ์ ๆ จะจากไป ก็ไปได้ไปในที่สุคติ ผมจึงคิดอยู่
 เสมอว่า ผู้ใดที่ประกอบกรรมดี กรรมดีย่อมสนองใน
 ทางที่ดี ถ้าผู้ใดประกอบกรรมชั่ว กรรมชั่วย่อมสนองใน
 ทางชั่ว ไม่เร็วก็ช้า มีวันโลกาวินาศหนึ่ง สำหรับคุณสวัสดิ์ ๆ
 ผมจึงเชื่อตามที่เรียนไว้แล้ว พร้อมกับใคร่ขอให้วิญญูญาณ
 ของคุณสวัสดิ์ ๆ ได้ทราบด้วยว่า การจากไปของคุณ
 สวัสดิ์ ๆ ทำให้ผมผู้เฒ่าลึกลับถึง และขอให้อยู่ในที่สุคติสม-
 ปรายภพพิน.

ไว้อาลัย

แก่

คุณเสวีสต์ เชี่ยวประยูร

ข้าพเจ้ากับเสวีสต์ฯ ชอบพอสนิทสนมกันมาก เสวีสต์ฯ
เป็นเพื่อนนักเรียนอิสลามชั้นมัธยมก่อนข้าพเจ้า ๒-๓ รุ่น
แต่เสวีสต์ฯ ไม่เคยนึกว่าข้าพเจ้าเป็นรุ่นน้องหรือรุ่นเด็ก
กว่าแต่อย่างใด คงให้ความสนิทสนมรักใคร่มีความเป็น
กันเองกับข้าพเจ้าเช่นเพื่อนรุ่นเดียวกัน เสวีสต์ฯ มีนิสัย
โอบอ้อมอารีและเป็นมิตรที่ดีต่อเพื่อนทุกคน ไม่เคยปฏิเสธ
ในเรื่องที่เพื่อนฝูงขอร้องให้ช่วยเหลือ ถ้าหากสามารถจะ
ช่วยได้ เสวีสต์ฯ ไม่เคยทำให้เพื่อนคนใดเดือดร้อนรำคาญ
หรือเบียดเบียนผู้ใด เป็นผู้มีอารมณ์ขัน เยือกเย็น
ยิ้มแย้มกับทุกคน เมื่อต่างคนต่างได้ออกจากโรงเรียนไป
แล้ว ก็แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพตามถนัด ข้าพเจ้า
แยกมารับราชการในกรมรถไฟ และไม่ได้พบกับเสวีสต์ฯ
นับเป็นปี ๆ จนกระทั่งวันหนึ่งบังเอิญได้มาพบกันที่การ

รถไฟ ๆ นี้เอง ความเป็นเพื่อนฝูงสนิทสนมกันมา รู้สึก
ศรัทธามากที่ไม่คาดฝันว่าจะได้มาพบกันอีก ได้ตะโกนทักไป
ว่า ทำอะไรอยู่ที่ไหน แทนที่สวัสดิ ฯ จะตอบ กลับขมื่อ
ไปทรอยนต น้แน่ะ ! อาชีพอยู่ที่นี้ พร้อมทั้งจะเคลื่อนที่
ไปไหนมาไหนได้ทุกแห่ง ข้าพเจ้าจึงร้อง " อ้อ " อาชีพ
ของสวัสดิ ฯ ก็คือเป็นพ่อค้าไทยที่ขายของทุก ๆ อย่างแม่
แต่ของ " เต่าเล่น " เช่น ตุ๊กตา บน ทรอยนต ฯลฯ ตั้งแต่
ยาขีตรองเท้าจนกระทั่งหัว ๆ ผม นอกจากนี่ยังมีสรรพยา
แก้โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งเป็นยาตำราหลวง ดูเหมือนจะ
มีทุกอย่างที่ผู้ซื้อต้องการ ข้าพเจ้ายินดีเป็นอย่างยิ่งที่
สวัสดิ ฯ เป็นพ่อค้าคนไทยเต็มภาคภูมิ อาชีพนี้เป็นอาชีพ
สุจริต และเป็นมรดกชั้นสุดท้ายที่ตกทอดมาถึงภรรยาและ
บุตร ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นอย่างดี

ในตอนเช้าวันที่ ๑๓ ก.พ. ๒๕๑๓ ลูกสาวของสวัสดิ ฯ
ได้มาบอกข้าพเจ้าว่า พ่อถึงแก่กรรมเสียแล้วอย่างกะทัน
หันโดยเป็นลมหน้ามืดล้มลงในห้องน้ำ แต่ยังมีสติพอที่จะ

เอ๋อมมอมาตอกกอลอนไว้ แม่จึงเปิดห้องน้ำใต้และพุงพ้อ
ออกมาทำการปฐมพยาบาล อยู่ใต้เพียงประมาณ ๑๕ นาที
ก็สลบ ข้าพเจ้าได้รับทราบด้วยความตกใจยิ่ง ต้อง
สำรวจใจอยู่เป็นครู่ เพราะเมื่อเย็นวันก่อน ยังได้พุงจาก
กระเช้าเข้าเหย้อย่างเคย เลยนึกปลงว่า โช้ เห็นกันอยู่
หลัด ๆ ก็ต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับ สมกับพระท่านว่า
สังขารเป็นของไม่เที่ยง ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงหนีพ้นความตายไป
ได้ ไม่ว่าจะป็นเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน ประธานาธิบดี
นายกรัฐมนตรีผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่สักปานใด หรือ ยาจก
เข็ญใจ มหาเศรษฐีผู้มีเงินทองล้นเหลือ ก็หนีความตาย
ไม่พ้น แต่มีสิ่งเดียวที่คงอยู่ คือ คุณงามความดีที่ทำไว้
ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น สวรรค์ฯ คงเข้าใจข้อนี้ดี ใน
บั้นปลายชีวิตของสวรรค์ฯ จึงได้หันมาสนใจในรสพระธรรม
พยายามสรรหาหนังสือธรรมะมาอ่าน เล่มแล้วเล่มเล่า
พอทราบว่า จะมีการออกอากาศเกี่ยวกับธรรมะ แม้จะนั่ง
ชายของกองเบ็ดวิทย์ พังไปชายไป นอกจากนั้นยังได้เคย
ปรารภให้ฟังว่า ได้เคยมีท่านผู้ใหญ่ในการรถไฟฯ บาง

ท่านให้ความกรุณาถ่อมตัวมาวิสาสะด้วย ก็ถือโอกาสเพื่อ
 แผ่ฝากแนวความคิดเกี่ยวกับพระธรรมคำสั่งสอน^{๔๗} ของ
 พระพุทธองค์ที่ทรงสั่งสอนให้ทุกคนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ
 คือ ละเว้นความชั่ว ประคบแต่ความดี เพื่อไม่ให้เสื่อมตน
 หรือยกตนข่มท่าน พร้อมกับชี้ให้เห็นถึงแก่นของพระ-
 ธรรมที่ว่า โสภเรานี้^๕ ความจริงคือละครโรงใหญ่ มีการ
 สวมหัวโขน จะให้ใครเป็นตัวอะไรก็ได้ หากเมื่อถอดหัว
 โขนออกแล้ว ก็ไม่มีความหมายอะไร ถ้าจะเปรียบก็
 เปรียบได้กับผู้ที่ทำงานมานาน และถูกปลดเกษียณอายุไป
 แล้ว แม้ว่าจะเคยดำรงตำแหน่งใหญ่โตสักเพียงใด ที่แท้
 ก็คือคนธรรมดาสามัญ^{๕๑} หนึ่งเอง ไม่มีอำนาจต่อไปแล้ว ใคร
 จะเคารพหรือไม่เคารพ ก็อยู่ที่ความดีหรือความชั่วของ
 ผู้^{๕๒} นั้น ในขณะที่ยังอาศัยดำรงตำแหน่งหน้าที่การงานอัน
 สูงส่งอยู่ ถ้าปฏิบัติตนอยู่ในพรหมวิหาร^{๕๓} ๔ ก็จะทำให้มี
 คนรักและนับถือ แม้อันถึงวาระที่ต้องออกจากงานไปแล้ว
 ก็คงมีผู้สรรเสริญ เคารพนับถือและคิดถึง เมื่อพบปะก็
 กราบไหว้และวิสาสะด้วย พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือ

เท่าที่จะสามารถช่วยได้เมื่อถูกขอร้อง แต่ถ้าปกครองด้วย
วิธีการอื่นไม่ชอบ ผลก็จะสนองตอบในมุมกลับกัน สมดัง
ที่ท่านพระคุณเจ้าพระวุฒินุญานมุนี ได้ลิขิตไว้

พระท่านว่า	อนิจจัง	หนอสังขาร
ไม่ทนทาน	นานไกล	ถึงไหนหนา
พอแก่หน้อย	พลอยหก	หมดราคา
๑๒ ทั้งดวงหน้า	๑๓ ที่เคยนวด	๑๔ ก็ปรวนแปร
๑๕ เนอกยาน	๑๖ หนึ่งกายน	๑๗ ผมหงอก
๑๘ แม้จะพอก	๑๙ จะย้อม	๒๐ ซอมกันแน่
๒๑ ไม่ยืนยง	๒๒ คงทน	๒๓ คนไม่แล
๒๔ เพราะมันแก่	๒๕ เกินกาล	๒๖ ซคร้านคบ
๒๗ ผลสุดท้าย	๒๘ ปลายโค้ง	๒๙ เข้าโลงสัน
๓๐ บ้างฝังดิน	๓๑ บ้างก็เอา	๓๒ เข้าเตาอบ
๓๓ อังคารเล่า	๓๔ เขาส่ง	๓๕ ลงอรณพ
๓๖ ที่ไม่กลับ	๓๗ ดินหรือ	๓๘ คือชีวิต

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของเพื่อนนี้ ทำให้พวก
เราศิษย์เก่าโรงเรียนเดียวกันเศร้าสลดใจและอาลัยอย่างยิ่ง

เราไม่คิดและไม่นึกเลยว่าเพื่อนของเราจะด่วนจากพวกเรา
ไป และวันหนึ่งวันมาป็นกิจศพเพื่อน จึงขอแสดงความ
อาลัยรักมา ณ ที่นี้ หากมีบุญวาสนาใดที่จะให้วิญญาณของ
เพื่อนทราบได้แล้ว จงรับทราบไว้ด้วยว่า เพื่อน ๆ ยัง
ระลึกถึงและอาลัยในการจากไปของเพื่อนเป็นอย่างมากยิ่ง

ด้วยอำนาจสังฆผลบุญต่าง ๆ ที่สวัสดิ์ ๆ เพื่อนเราได้
ประกอบไว้ทรงทรมชวตอยู่ ตลอดจนได้เคยแผ่รสพระ-
ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึง ให้
ได้เข้าถึงรสพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ตาม
โอกาสมากน้อยที่จะอำนวยให้ ได้ถึงที่ปรารถนามาข้างต้น
นั้น จงเป็นปัจจัยบันดาลให้ดวงวิญญาณของ สวัสดิ์
เสียวประยูร ได้รับทราบ ความรัก—อาลัย ยังจารึกอยู่ใน
ดวงใจของเพื่อนทุกคนอย่างไม่รู้วาย ผลบุญที่สวัสดิ์ ๆ ได้
บำเพ็ญไปแล้ว ขอจงช่วยส่งเสริมให้เพื่อนรักประสบ
ความสุขในสัมปรายภพ เทอญ

อาลัยสวัสดิ์

เช้าวันหนึ่งเมื่อผมเดินไปที่โรงอาหารการรถไฟ ๆ
ลูกสาวของสวัสดิ์ เขียวประยูร ได้มาหาผม และบอกว่า
“ลุง! ลุง! คุณพ่อเสียเสียแล้วเมื่อเช้านี้ เย็นนี้จะทำพิธี
รดน้ำศพที่วัดโสมนัสวิหาร ถ้าลุงว่างขอเชิญด้วย” ตอนที่
ที่ผมได้ทราบข่าวการมรณกรรมของสวัสดิ์ ๆ ผมรู้สึกว่ามี
ก้อนอะไรมาจุกอยู่ที่คอหอยของผม จิตใจสลดหดหู่พิกล
จะพูดออกมาที่พูดไม่ออก ได้แต่พยักหน้ารับทราบเท่านั้น
ส่วนในใจนั้นคิดว่า “โธ” อะไรกันนี้ เห็นกันอยู่หลัง ๆ
ไปเสียแล้วหรือ เคยล้อเคยเรียนด้วยกันมา จากไปเสีย
แล้ว”

ความจริงสวัสดิ์ ๆ กับผมเป็นเด็กนักเรียน A.C. ด้วย
กัน เรียนหนังสืออยู่ชั้นเดียวกันมาตั้งแต่ Standard I B
สมัยเมื่อ ๕๐ ปีเศษมาแล้ว เราเล่นหัวกันที่ Play ground
ระหว่างหยุดพักเรียนตอน ๑๐ โมง และเป็นสมาชิกชมรม
เดียวกันที่ไปนั่งท่องหนังสือบนเฉลียงล่างหน้าห้างวันดี-
เซอร์เก้ (ตรงข้ามโรงเรียน) ตอนหยุดพักเที่ยง จึงชอบ

พอรักใคร่กันดี เราเรียนตัวด้วยกันมาตั้งแต่เด็ก พอโตเป็น
 หนุ่มต่างก็จากกันไปประกอบอาชีพตามอัธยาศัย ผู้เขียน
 เองก็ไปรับราชการอยู่ส่วนภูมิภาคเสียหลายปี ระยะเวลาหลัง
 มาพบกันใหม่ก็เมื่อต่างคนต่างมีอายุ ๕๐ ปีเศษด้วยกัน
 แล้ว พบกันที่โรงอาหารการรถไฟานั้นแหละ โดยสวัสดิ์
 เป็นพ่อค่านำของสิ่งละอันพันละน้อยจีปาละ บรรทุก
 รถยนต์เล็ก ๆ มาขายแก่มวล ครฟ. แล้วก็เลยขายยังยืน
 ตลอดมาจนวายชนม์

การที่สวัสดิ์ฯ ต่่วนจากไปก่อน เป็นการจากไปโดย
 ไม่มีวันกลับเช่นนี้ ย่อมนำความโศกสลดมาสู่ครอบครัว
 และญาติพี่น้องตลอดจนมวลมิตรสหายเป็นอย่างยิ่ง
 เฉพาะส่วนตัวผมต้องสูญเสียเพื่อนนักเรียนร่วมรุ่นเพิ่มไป
 อีกหนึ่งคน ความเศร้าโศกเสียใจย่อมเป็นทวีคูณ แต่
 นั้นแหละเมื่อคิดเสียว่าคนทุก ๆ คนย่อมหลีกเลี่ยงความตายไม่
 พ้นแล้ว ก็เลยปลงตก

(๒๐)

จึงขอทรงสัจยาริษฐานให้ภวงวิญญาณของสวส์ัตถ์ฯ จง
ไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นด้วย เทอญ.

กมล มลิณฑจินดา

๑๘ พ.ศ. ๑๓

คำไว้อาลัย

แต่คุณเสวีสดี เชี่ยวประยูร (นายห้างอุดมสิน)
จากผม อบ บุญติด ศิลปินการแสดง อดีตช่างฟอก
หมวก ถนนดินสอ ตึกดิน พระนคร

ผมรู้สึกเศร้าสลดใจมาก เมื่อได้ทราบข่าวจากคุณ
นายเล็ก ศรีภรรยาของคุณเสวีสดี บอกว่านายห้างอุดมสิน
ทรภะของผมได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว อายุเพียง ๕๕ ปี เท่านั้น
รูปร่างอ้วนท้วมสมบูรณ์แข็งแรง ทรัพย์สินก็บริบูรณ์
ควรจะมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกนาน ๆ ทำให้ผมต้องขาดแฟนผู้ดี
ไปอีกหนึ่งคน เพราะนายห้างเป็นแฟนตุ๊กตาการแสดงของ
ผมมาตั้งแต่เมื่อผมยังหนุ่ม แสดงจำพวกคณะเสมาทอง
ละครย่อยเกษรนนท, เสลิมนาค ละครใหญ่ชายจริงหญิง
แท้ คณะปริดาสัย, เทพศิลา, ศิวารมณ, อัจฉินการละคร,
และจุลอุปรากร เรื่องซินเดอเรลล่า, พันท้ายนรสิงห์
นายห้างดูแล้วจะมีการดีและชมและแนะนำศิลปินแสดง
แบบฝรั่งต่างประเทศให้ผมทราบอยู่เสมอ ฉะนั้นผมต้อง
นับถือว่าเป็นครูที่คนหนึ่ง ภาษาอังกฤษดีมาก เพราะ

ศึกษาจบชั้นม. ๘ อัสสัมชัญ มาษาจันทบุรี เพราะเป็นพ่อ
 ค้าติดต่อกับคนจีนกว้างขวางมาก คุณสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร
 มาเปิดร้านค้าขายของใช้อุปโภค สรรพสินค้า ชื่อร้าน
 อุดมสิน ต่อจากร้านอุดมสินอีก ๒ ห้อง ก็เป็นร้านฟอก
 หมวก อบ บุญเกิด เป็นห้องแถวไม้ ๒ ชั้น ถนนคินสอ
 ใกล้สะพานตึกหิน พระนคร ร้านอุดมสินเปิดการค้าขาย
 ได้ประมาณ ๑ ปี ผมก็ย้ายร้านฟอกหมวกจากห้องแถว
 ไม้ ๒ ห้องไปอยู่ที่ตึก ๒ ชั้น ๒ ห้อง ห่างจากที่เดิม ๕
 ห้อง ก็นับว่าอยู่ใกล้ชิดสนิทกันมาก เวลากลางวัน ๔
 ทุ่มถึง ๒ ยาม โอกาสว่างมักจะพบกันคุยกันสนุกสนาน
 มาก ไม่เคยขัดคอกัน ไม่เคยทะเลาะกัน เหตุเพราะคุณ
 สวัสดิ์กับผมไม่ดื่มสุรา ดื่มไม่เป็นด้วยกันทั้งสอง ชอบ
 ดื่มกาแฟหรือนมชง ความรู้ทางดนตรีพอจะอวดฝีมือได้
 คุณสวัสดิ์ชอบคิดแมนโกลิน กับหีบเพลง ซักแอ๊กคอ
 เคียนขนาดเล็กเตียงฮอนเนอร์ บรรเลงเพลงฝรั่ง เพลง
 แจ๊ส เพลงไทย เพลงจีน สำหรับผมก็ถนัดไปทางตีซอ
 ไวโอลิน และหีบเพลง ซักเสียงพวงออ จิม ขลุ่ย ซออู้

ชอด้วง เพลงชอบเที่ยว สาระถึ นกขมั้น พระยาโคก
 ลาวแพน เพราะเป็นศิษย์มีครูมา ๑๐ ปีกว่า ศิลปทาง
 ดนตรีเป็นสมบัติของเทวดา ต้องมีพรสวรรค์จึงจะ
 สามารถบรรเลงได้ บรรเลงเสมอ ๆ จนชำนาญดีเกิน
 เสียงที่ออกมากก็ไพเราะเพราะพริ้ง ผู้ฟังก็ชมชอบนับว่า
 เป็นเสน่ห์เมตตามหานิยม สังคมผู้ศรัทธาเลื่อมใส

ผมนับถือว่าคุณสวัสดิ์ว่าเป็นครูภาษาอังกฤษ -- ฉัน
 ลูกศิษย์มีอายุแก่กว่าครู ๗ ปี แต่ครูสวัสดิ์ก็นับถือผม
 เรียกว่าอาจารย์ เพราะเหตุว่าวันหนึ่งนายห้างจัดของสินค้า
 ที่จะนำไปขายตลาดนอกเข้า ขนบรรทุกรถยนต์ ออสติน
 ขนาดเล็ก ๗ แร่งมา ตัวถังคือเป็นแก๊งแบบบรรดบรรทุก
 ๒ แร่ง ซึ่งใช้กำซาบเป็นประจำ เมื่อบรรทุกเต็มรถแล้ว
 ก็จะต้องสตาร์ทเครื่องดอยหลัง ตัวถังเสียวเข้าบ้าน คืนวัน
 นั้น ๒ ยามแล้ว สตาร์ทเครื่องไม่ติด สตาร์ทจนแบตเตอรี่
 หมดกระแสไฟ หมุนด้วยมือก็ไม่ติด ให้ลูกชาย ๒ คน
 ช่วยกันเข็น พ่อฉันขยับก็ไม่ติด จะไปตามช่างมาดูช่างก็ไม่
 อยู่ บังเอิญผมกลับมาจากแสดงละคร แลเห็น ๓ พ่อลูก

คนสิ้นกำลังจากโรค จึงถามว่านายห้างพรุ่งนี้เข้าไปขาย
 ตลาตหนักหรือ? เสียงตอบว่า ไปไม่ได้ รถมันโกงไม่ยอม
 ไป หมกปัญญาแล้ว ผมก็เลยบอกว่า รอประเดี๋ยวผมมี
 ปัญญาจะลองดูสักหน่อย นายห้างยิ้มนึกว่าผมพูดตลก
 ผมก็เข้าบ้านค้นตำราคู่มือออสติน ๗ แรกรุ่นเก่า จ่ายไฟ
 ด้วยแม่เหล็กโต อันแรกตรวจหัวเทียน ๔ หัวก่อน ถอด
 คาบูเรเตอร์ ล้างนมหนูน้ำมันและอากาศ เปิดแม่เหล็ก-
 โต ถอดทองขาวเอากระดาษทราย No 0 ขัด ฟีกเข้าที่
 ทุกอย่างทีถอด หัวเทียน ๔ หัว ของเดิมไม่ใช่ ผมเอา
 ของผมสำหรับจักรยานยนต์ที่ใช้บ้างแล้วแต่ยังดี ใส่แทน
 ๔ หัว ตั้งน้ำมันมือเวทกานพวงมาลัย สตาร์ทด้วยมือที่
 หน้าหม้อรถ ไม่ต้องหมุนควง ใช้ช้ออดยกลงที่เดียวแต่
 ต้องจังหวะแรงมาก ทีเดียวติดเลย แล้วเชิญให้นายห้าง
 ขึ้นขับ บังคับให้วิ่ง ๕๐-๖๐ ไมล์ เพื่อชาร์คแบตเตอรี่
 ไปสนามหลวงแล้วกลับบ้านได้ นายห้างยิ้มแฉ่งแจ่มใส
 โดดขึ้นรถด้วยความดีใจ หายไปประมาณครึ่งชั่วโมงกลับ
 มาจอดรถหน้าบ้าน บอกว่าอาจารย์ครับวิเศษเลยมีความ

๑ ๒ ๓ ๔
 ห้างฟงแลวเชอผม สองท่าดู กลับมาบอกว่าอาจารย์ครับ
 ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
 วนเนแซงลือฮอขายหมกยงกับขายเลหลัง อาจารย์เอาความ
 คืดนี้มาจากไหน ผมบอกว่านี่คือจำอวดนั่นแหละ ผม
 เคยไปเที่ยวพนมเปญเมืองหลวงเขมร ไปไซ่ง่อนเมือง
 หลวงญวน จากไซ่ง่อนขึ้นรถรางไปไซลอง ไซน้ำทาวน์
 แบบเขาวราช ราชวงศ์ของเรา ริมถนนมีสินค้าราคา
 เกือบ ๕๐ มากมาย ผมจำเขามาแล้วก็อวดคุณไม่ใช่อวดที่
 แต่เอาของคือออกอวด เป็นอย่างไร ชอบไหม นายห้าง
 หัวร่อร้องว่าดีจริง ๆ วิเศษเลย อาจารย์มีอะไรจะบอก
 ศิษย์อีกไหม ผมก็บอกว่ามีอีกเยอะแต่ต้องใช้เงินเยอะ รอ
 ให้ผมถูกล็อตเตอร์รัฐบาลพอเป็นทุน ผมจะผลิตรูป ไปส
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
 ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐
 ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐
 ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐
 ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐
 ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐
 ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐
 ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

พร้อมสมบัติทุกอย่าง ยังขาดอยู่ก็คือ เงิน เงิน เงิน พุด
แล้วจะกลายเป็นโกหกหลอกลวง ขอเชิญนายห้างศิษย์ที่
รักเข้าไปชมเครื่องมือผลิตของในค้ำกรุม ห้องมืดสำหรับ
ขยายรูป เมื่อเปิดไฟ ๑๐๐ แรงเทียน เปิดพัดลมระบาย
ความร้อน แนะนำให้นายห้างทราบว่าทุกอย่างที่เป็น
เครื่องมือ กล้องถ่าย เครื่องขยาย เครื่องพิมพ์ เครื่อง
ล้าง ฯลฯ นายห้างตกใจบอกว่า โอ้โฮ อาจารย์ลงทุนเล่น
อย่างนี้ก็ต้องใช้เงินเป็นหมื่น ผมก็บอกว่า ไม่ใช่หมื่น
ครับ สมัยก่อนเป็นร้อยเป็นพัน สมัยนี้สงสัยจะเป็นแสน
เชิญนายห้างดูภาพตัวอย่างที่ผมถ่ายเอง ล้างฟิล์มเอง
พิมพ์ขยายเอง กล้องส่องดูภาพก็ทำเอง แล้วแบบนี้เป็น
ของญี่ปุ่น แบบนี้ฝรั่งเศส เยอรมัน อเมริกา ของเหล่า
นี้เก็บไว้เป็นครู เราจะผลิตแบบไหนก็ได้ นายห้างดูหมด
ทุกอย่าง ตกลงครึ่งอาจารย์ ผมขอลงทุน ๕๐% ใช้เงินทำ
ไหว ผมจ่ายให้พ่อรุ่นนี้แหละครับ ผมบอกว่ายังก่อนครับเวลา
ว่างที่จะจับกล้องไปถ่ายภาพวิวงาม ๆ สีสวย ๆ ยังหาไม่ได้
เห็นจะต้องลาหยุดจากการแสดงละครสัก ๒ เรื่อง คงได้เวลา

ว่าง ๑ เดือน นายห้างบอกว่าผมยินดีจะไปเที่ยวด้วย ที่
พูดคุยกันนี้ ถ้าจะนับเวลากันนานถึง ๑๒ ปีล่วงมาแล้ว ผม
ก็ยังหาเวลาว่าง ๑ เดือน ไม่ได้เลย หมกตะครบนเวทีก็
ต้องแสดงภาพยนตร์ แสดงละครในจอโทรทัศน์ แต่บัดนี้
ก็ได้รับข่าวอันสลดใจ และสุดแสนจะเสียใจที่ คุณสวัสดิ์
เขียวประยูร ต้องมาด่วนจากผมไปเสียก่อน ขอผลบุญ
และกุศลพร้อมด้วยกรรมดีที่ คุณสวัสดิ์ เขียวประยูร ได้
กระทำแล้วในชาตินี้ จงเป็นพลังบันดาลให้วิญญาณ
ของท่านไปสู่สุคติตั้งปรารภนาถ สัมปรายภาพโน้น เทอญ.

คำไว้อาลัย

ของ

นายเผือด อัครนิบุตร ข้าราชการบำนาญ

สำนักพระราชวัง

เนื่องด้วยนางเล็ก เชี่ยวประยูร ได้แสดงความ
ประสงค์ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัย นายสวัสดิ์ เชี่ยว-
ประยูร ในฐานะผู้ที่ชอบพอรักใคร่กับผู้วายชนม์ เพื่อ
นำลงพิมพ์ในหนังสือที่จะแจกในงานฌาปนกิจศพ ข้าพเจ้า
ยินดีที่จะสนองด้วยความรัก นอบถ้อ และเต็มใจ

นายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร ผู้เคยเป็นเพื่อนรักชอบ
พอกันกับข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก เป็นผู้มีน้ำใจดี สุภาพ
เรียบง่าย เป็นมิตรที่ดี เป็นสุภาพชนแก่ชนทั่วไป และ
ขยันขันแข็งในการงานตพผู้หนึ่ง ข้าพเจ้ารู้สึกเสียดใจเป็น
อย่างสุดซึ้งเนวาระที่นายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร ต้องมาจาก
ไป ทิ้ง ๆ ที่อายุยังไม่สมควรจะขึ้นไปเช่นนั้น หากแต่
มีจตุราชยอมไม่ละเว้นแก่ผู้ใด เราจึงสูญเสียคนที่ดีเช่น
นายสวัสดิ์ เชี่ยวประยูร ไปในครั้งนั้น

(๓๐)

ข้าพเจ้าขอหม่อมจัตตอธิษฐาน ขออำนาจคุณพระศรี
รัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบันดาลให้
วิญญาณของ นายสวัสดิ์ เขียวประยูร จงไปสู่สุคติใน
สัมปรายภพ เทอญ.

นายเผด็จ อักนบุตร

คำไว้อาลัย

ลูก ๆ ไม่เคยนึกเคยฝันมาก่อนเลยว่า วันที่ ๑๓
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ จะเป็นวันที่ลูก ๆ ทุกคนต้อง
ประสบกับการสูญเสียอย่างใหญ่หลวง มันเกิดขึ้นอย่าง
กะทันหันเหลือเกิน จนลูก ๆ ไม่สามารถจะเตรียมรับเหตุ
การณ์ได้ทัน

เช้านั้น พ่อคงตื่นแต่เช้าตามเคยเพื่อเตรียมตัว
ขับรถไปขายของที่โรงอาหารการรถไฟฯ และก็เป็นกิจวัตร
ของพ่อที่จะต้องเปิดเตปเกี่ยวกับธรรมะบ้าง คำสวดมนต์
บ้าง ระหว่างทำธุระต่าง ๆ ตอนเช้า วันนั้นพ่อเปิดคำ
สวดมนต์สำหรับทำวัตรเช้า แล้วก็ไปถ่ายยาและจะอาบน้ำ
ระหว่างตอนจะเริ่มอาบนานเอง พ่อรู้สึกমনหัวมากกรอง
เรียกลูก ๆ และคนในบ้านให้ช่วยพยุงตัว ทุกคนเข้าใจว่า
พ่อเป็นลม ก็กรอกยาลมให้ และก็พยุงมานอนบนเก้าอี้
โยก พ่อก็หลับไปพร้อมกับมีเสียงกรนอย่างธรรมดาที่พ่อ
เคยนอนหลับ ลูก ๆ และทุก ๆ คนก็สบายใจ แยกย้าย
กันไปทำธุระในตอนเช้าเพื่อจะไปทำงานบ้าง ไปโรงเรียน

บ้าง แต่ยังมีคนที่จะทำอะไร แม่ได้สังเกตเห็นเสียงกรน
 เงียบตุ้มตปกติ ก็เลยจับชีพจรดู ชีพจรก็ไม่เต้น ก็เลย
 เรียกลูก ๆ มาช่วยกันจับชีพจร ทุกคนก็รู้สึกว่ชีพจรไม่
 เต้นเสียแล้ว แต่ทุกคนไม่ยอมเชื่อว่าพ่อสิ้นใจแล้ว
 อุตส่าห์พาร่างอันปราศจากวิญญาณของพ่อมาที่โรงพยา-
 บาลจุฬาลงกรณ์ ในขณะที่เน่ลูก ๆ ยังคิดว่าพ่อคงไม่เป็นไร
 หนักหนา เพราะพ่อก็แข็งแรงเหมือนพวกเราคงจะสลบ
 ไปเท่านั้น คิดว่าอย่างไรเสียคุณหมอกงช่วยได้ แต่คุณหมอ
 ก็ไม่อาจจะช่วยให้ความหวังของลูก ๆ เป็นจริงขึ้นมาได้

ปัจจุบันนี้ ลูก ๆ ยังมีความรู้สึกว่พ่อยังอยู่กับพวก
 เราตลอดเวลา ทุกวันนี้น้ลูก ๆ จะทำอะไร ไม่ว่าจะไปขาย
 ของที่การรถไฟฯ หรือตลาดนัดสนามหลวง หรืออย่าง
 อื่น ๆ ลูก ๆ มีความรู้สึกว่พ่อได้ติดตามช่วยเหลือเรา
 ตลอดเวลา

ลูก ๆ

มองแต่ดี

เขามีส่วน เลวบ้าง ช่างหัวเขา
จงเลือกเอา ส่วนดี เขามีอยู่
เป็นประโยชน์ โลกบ้าง ยังน่าดู
ส่วนที่ชั่ว อย่าไปรู้ ของเขาเลย
จะให้คน มีดี โดยส่วนเดียว
อย่าฆ่าเหี้ยว ค้นหา สหายเอ๋ย
เหมือนเหี้ยวหา หนวดเต่า ตายเปล่าเลย
ฝึกให้เคย มองแต่ดี มีคุณจริง ๆ

พุทธทาสภิกขุ

๘
เป็นมนุษย์ หรือเป็นคน ?

เป็นมนุษย์ เป็นได้ เพราะใจสูง
เหมือนหนึ่งยุง มีต ที่แววชน

ถ้าใจต่ำ เป็นได้ แต่เพียงคน
ย่อมเสียที่ ที่ตน ได้เกิดมา

ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ
ถ้ามีครบ ควรเรียกว่า มนุสสา

เพราะพูดถูก ทำถูก ทุกเวลา
เปรมปราศ คั่นวัน สุขสันต์จริง

ใจสกปรก มีกิเลส และร้อนเร็ว
ใครมีเข้า ควรเรียกว่า ผีสิง

เพราะพูดผิด ทำผิด จิตประวิง
แต่ในสิ่ง นำตัว กตวอบาย

คิดดูเถิด ถ้าใคร ไม่อยากตก
จงรีบยก ใจตน รีบชวนชวาย

ให้ใจสูง เสียก่อน แต่ตัวตาย

ก็สมหมาย ที่เกิดมา อย่าเชื่อนเอย ๆ

พุทธทาสภิกขุ

๗ ๖ ๙
กระทอบกบตก

อยู่เรือนพัง ยังกี่ ไม่มีทุกข์
ดีกว่าถูก หลายเท่า ไม่เศร้าหมอง
จนยังกี่ มีธรรม ถ้าปกครอง
ดีกว่าปอง ทุกจิต คิตร้ารวย
อยู่กระทอบ กบอยู่ตก นึกนำขึ้น
ช่างแปลกกัน มากมาย หลายสาขา
เกิดเป็นของ ตรงกันข้าม ขึ้นต่ำตา
นึกผิดทำ ต้องทุกข์ทน หม่นหมองใจ
ถ้าเมื่อใด ในใจ ไม่ยึดถือ
มันก็คือ สิ่งเดียวกัน หยุดห่วงไหว
ไม่ยึดครอง ทั้งสองอย่าง วางมันไว้
ช่วยอาศัย ตอบหรือตก เต้านักมัน

(๓๖)

มันมีดี คนละอย่าง ต่างวาระ
ต่างเทศะ ต่างกิจกรรม ที่ทำนั้น
เลือกให้เหมาะ เหตุการณ์ งานครบครัน
ทนชมกัน ต้อบหรือตัก นึกได้เอง ฯ

พุทธทาสภิกขุ

สวนโมกขพลาราม อ. ไร่ยา
จ. สุราษฎร์ธานี

อธิบายว่าด้วยยศเจ้า

ยศเจ้านายในราชสกุลมี ๒ ประเภท สกุลยศ คือ
ยศที่เกิดเป็นเจ้านายชั้นใดประเภท ๑ อิสริยยศ คือยศที่
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาตั้งแต่งในทางราชการ
ประเภท ๑ จะอธิบายทีละประเภทเป็นลำดับกันไป สกุล
ยศของเจ้านายนั้น บรรดาผู้ที่เกิดมาในราชตระกูล จะ
เป็นราชบุตร ราชธิดา หรือราชনীตาก็ตาม ย่อมเรียก
ว่าเจ้า อนึ่งคำว่าเจ้านั้น ถือเป็นเกียรติยศของราชตระกูลไทย
มาแต่ดึกดำบรรพ์ ได้พบในหนังสือเก่าใช้เรียกว่าเจ้ามาตั้ง
แต่ไทยยังตั้งประเทศรวมกันอยู่ในเมืองจีนข้างฝ่ายใต้ ถ้า
ประมาณเวลาจนบัดนี้มากกว่า ๓๐๐๐ ปี ถึงในปัจจุบันทุก
วันนั้นบรรดาชนที่เป็นชาติไทย จะเป็นไทยใหญ่ ไทยน้อย
อย่างไรก็ตาม ยังใช้คำว่าเจ้าเป็นยศของราชตระกูลอยู่
เหมือนกันทั่วไป ต่างกันแต่การที่จะจัดลำดับเป็นเจ้าชั้น
สูงชั้นต่ำ ย่อมจัดตามลัทธิของประเทศไม่เหมือนกัน จะ
กล่าวแต่ส่วนในสยามประเทศ เท่าที่ได้พบในหนังสือ

เรื่องต่าง ๆ บางทีจะพลาดพลั้งบ้าง ขอท่านผู้อ่านจงฟัง
แต่พอเป็นเค้าเกิด

เจ้าที่สกุลยศเป็นชนสูงน้น เรียกว่าเจ้าฟ้า ที่มาใช้

เป็นราชสกุลยศเห็นจะมาแต่คติเดิมของไทย เรียกเทวดาว่า
ผีฟ้า จึงเรียกเจ้านายของตนว่าเจ้าฟ้า ตรงกับเช่นเรียก
ว่า สมมติเทวราช เข้าใจว่าเป็นยศซึ่งเกิดขึ้นทางเมือง
ไทยใหญ่ก่อน แต่เดิมใช้เรียกแต่เจ้าผู้เป็นพระราชากรอง
เมือง เช่นเดียวกับคำว่า ขุนหรือขุนหลวงนั่นเอง เจ้าผู้
ครองเมืองไทยใหญ่ แลเมืองเถิน เมืองลือ ทุกวันนี้ก็
ยังเรียกกันว่า เจ้าฟ้า เช่นเจ้าฟ้าหมอกใหม่ เจ้าฟ้าเซียง
ตุง เจ้าฟ้าเซียงรุ่ง เป็นต้น ยศเจ้าฟ้าที่มาปรากฏขึ้นใน
สยามประเทศมีในหนังสือพงศาวดารเหนือว่า เมื่อพระ
เจ้าจันทไชยครองเมืองละโว้ มีเชษฐภคินีทรงพระนาม
เจ้าฟ้าแก้วประพาฬ พระมเหสีทรงพระนามเจ้าฟ้าปฎิมา
สุดาดวงจันทร์ ดังนั้น แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้แต่งหนังสือ
พงศาวดารเหนือในชั้นหลังเอาคำเจ้าฟ้าเติมลงโดยพลการ
ไม่เป็นความจริงในทางพงศาวดาร ความจริงจะเป็นอย่างไร

1257
1258
1259

ที่สอบสวนได้ความในหนังสือพงศาวดารพม่า ว่า พมยศ
 เจ้าฟ้าปรากฏในสยามประเทศนี้ เมื่อพ.ศ. ๒๑๑๑ ฝรั่ง
 นั้นพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เอาแบบยศเมืองประเทศ
 ราชไทยใหญ่ที่ชนเมืองหงสาวดี มาตั้งสมเด็จพระมหา
 ธรรมราชาธิราช แต่ยังคงครองเมืองพิษณุโลก เป็นเจ้าฟ้า
 สองแคว ก็ว่าสองแควเป็นชื่อเดิมของเมืองพิษณุโลก
 พระนามเจ้าฟ้าสองแควนั้น แปลตรงกับอย่างที่เราเรียก
 ทุกวันนี้ว่า พระเจ้าพิษณุโลก เป็นนามตำแหน่งผู้ครอง
 เมืองประเทศราช ก่อนจะมาปรากฏในหนังสือราชการ
 ไทยที่ใช้คำเจ้าฟ้าเป็นครั้งแรก ในพระราชกฤษฎีกาของ
 สมเด็จพระเอกาทศรถอยู่ในกฎหมายลักษณะขบถศึก ตั้ง
 เมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๕๕ ภายหลังสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับมหาอุปราชหงสาวดีปี ๑ ใน
 พระราชกฤษฎีกานั้น เรียกพระนามสมเด็จพระนเรศวร
 ว่า สมเด็จพระมหาเทพกษัตริย์อัครบุรีไลคม บรมหน่อ
 ราชเจ้าฟ้านเรศวร เชษฐาธิบดี ถึงนี้ คำเจ้า ในที่นี้ก็
 แปลว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินอีก ที่มาใช้คำเจ้าฟ้าเป็นสกุล

๖๕๐ ๖
 ศกกลสำหรับพระราชกุมาร ปราบกฏในหนังสือพระราช
 พงศาวดารเป็นครั้งแรกในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ
 เรียกพระราชโอรสว่า เจ้าฟ้าสุทัศน์ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์
 ก่อนนั้นขึ้นไปแม้ในกฎมนเทียรบาลที่กล่าวถึงราชกุมาร
 ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐
 ศกกล ก็มีได้ปรากฏในคำว่าเจ้าฟ้า ต่อชนหลังเห็นจะตั้ง
 แต่แผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง จึงได้มีกำหนดแน่นอนว่า
 ถ้าพระราชโอรสธิดาที่พระมารดาเป็นเจ้ามีราชสกุลยกเป็น
 ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐
 เจ้าฟ้า เจ้าฟายังมอกชนหนึ่งซึ่งเป็นราชันธิดา ถ้าพระ
 มารดาเป็นเจ้าฟ้า พระโอรสธิดาก็เป็นเจ้าฟาทามอย่าง
 พระมารดา ประเพณีอันนี้ปรากฏครั้งแรกในหนังสือพระ
 ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐
 ราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาครั้งแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ
 คือเจ้าฟ้าสงวาลย์ และเจ้าฟ้าจืด พระบิดาทรงพระนามว่า
 พระองค์เจ้าแก้ว พระเจ้าลูกเธอในสมเด็จพระเพทราชา
 ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐
 แต่เจ้าฟ้าเทพพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าท้ายสระเป็นพระ
 มารดา ในชนกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า

อยู่หัว ก็เป็นเจ้าฟ้ามาแต่เสด็จสมภพในรัชกาลที่ ๑ เพราะ
สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ พระบรมราชชนนีเป็นเจ้าฟ้า

ราชสกุลยศรองแต่เจ้าฟ้าลงมาเป็นพระองค์เจ้า พระ
องค์เจ้ามีหลายชน ชั้นสูงคือพระราชบุตรพระราชธิดาอัน
เกิดด้วยพระสนม ตรงกับที่เรียกในกฎหมายเทียบว่า
พระเยาวราช ชั้นรองลงมา ราชันย์ภาซึ่งมารดาเป็นพระ
องค์เจ้า กย่อมเป็นพระองค์เจ้าด้วย เมื่อมาถึงชนกรุง-
รัตนโกสินทร์นี้ บรรดาพระโอรสธิดาของพระมหาอุปราช
โปรดฯ ให้มียศเป็นพระองค์เจ้าทงนั้น พระโอรสธิดา
เจ้าฟ้าเฉพาะที่เกิดด้วยพระอัครชายาโปรดฯ ให้เป็นพระ
องค์เจ้า รองแต่ชั้นนลงมาถึงพระองค์เจ้าตง คือหม่อม
เจ้าซึ่งเลือกสรรสถาปนาเป็นพระองค์เจ้า โดยเฉพาะ
พระองค์

ราชสกุลยศรองแต่พระองค์เจ้าลงมาถึงชั้นหม่อม
เจ้าเป็นยศสำหรับโอรสธิดาของเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
และมารดามีได้เป็นพระองค์เจ้า เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา
แม้พระโอรสธิดาพระมหาอุปราช ถ้ามารดามีได้เป็นเจ้า

๓๗ กเป็นแต่เพียงหม่อมเจ้า เช่นหม่อมเจ้าอาทิตย์ในกรม
พระราชวังบวรเสนาพิทักษ์ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
บรมโกศเป็นตัวอย่าง มีปรากฏอยู่ในคำจารึก

เจ้าราชินิกุล คือเจ้ารามมพ เจ้าทศเทพ เป็นต้น
ซึ่งเป็นยศมีมาเก่าแก่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเดิมยศเห็นจะเสมอ
กับหม่อมเจ้า ท่านองเป็นหม่อมเจ้าตั้ง มาเปลี่ยนเป็น
หม่อม เชื้อหม่อมราชโซไทย เป็นต้น เมื่อในรัชกาลที่ ๔
กรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

ราชสกุลยศชนราชปนัดดา คือบุตรธิดาของหม่อม
เจ้าเป็นหม่อมราชวงศ์ ในทำเนียบศักดิ์นาพลเรือนก็มี
แต่สงสัยว่าจะเป็นของเดิมเข้าใหม่ เพราะคำว่าหม่อมราช
วงศ์พึงใช้ในรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่ก่อน
เรียกกันว่าเจ้าบ้าง คุณบ้าง ศวังกรุงศรีอยุธยาจะเรียกว่า
อะไรไม่ปรากฏ

บุตรธิดาหม่อมราชวงศ์มียศเป็นหม่อมหลวง คำว่า
หม่อมหลวงนั้น พบในประกาศรัชกาลที่ ๔ ซึ่งห้ามมิให้
เรียกหม่อมราชวงศ์ว่าเจ้า มีในประกาศนี้แห่ง ๑ ว่า

“หม่อมราชวงศ์ที่ในข้าราชการเรียกว่า หม่อมหลวง ที่
 ไพเราะเรียกว่าเจ้า” ดังนี้ ประกาศลงวันศุกร์ เดือนอ้าย
 ปี ๑๑ ค่ำ ปีชวด จศก ศักราช ๑๒๒๖ (พ.ศ. ๒๔๐๗)
 ตามความในประกาศนั้น ดูเป็นหม่อมหลวงเป็นชนเดียวกับ
 กับหม่อมราชวงศ์ ครั้นมาในรัชกาลที่ ๕ สดลงมาเป็น
 ราชสกุลชั้นต่ำ ใช้เรียกบุตรหม่อมราชวงศ์สืบมาจนบัดนี้

ส่วนอิสริยยศ คือยศที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนา
เจ้านายให้มศกตสูงชนน ชนสูงสูด ถือตำแหน่งพระ
มหาอุปราช คือผู้ที่จจะรับรัชทายาทสืบพระวงศ์

ในกฎหมายเฑียรบาลซึ่งตั้งเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระ
 บรมไตรโลกนาถบัญญัติว่า พระราชกุมารอันเกิดด้วยพระ
 อัครมเหสี เป็นสมเด็จพระหน่อพุทธเจ้า พระราชกุมารอัน
 เกิดแต่แม่หยวเมองเป็นพระมหาอุปราช ที่กล่าวไว้ในกฎ
 มนเฑียรบาลดังนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหมายความว่า พระ
 ราชกุมารซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะทรงสถาปนาให้เป็นรัชทา
 ยาท ถ้าพระมารดาเป็นพระอัครมเหสี ให้มีพระเกียรติยศ
 เรียกว่าสมเด็จหน่อพุทธเจ้า ถ้าพระราชกุมารที่จะเป็นผู้

รับรัชทายาท พระมารดามีพระเกียรติยศต่ำกว่าพระอัคร
 มเหสีลงมาเป็นแต่เพียงแม่หยิวเมืองไซร์ มีพระเกียรติยศ
 เรียกเพียงว่าพระมหาอุปราช ตามเนื้อความที่ปรากฏใน
 หนังสือพระราชพงศาวดาร พระราชกุมารที่เรียกว่าสมเด็จพระ
 หน่อพุทธเจ้ามีแต่พระองค์เดียวคือ สมเด็จพระบรมราชา
 หน่อพุทธชากรุง แต่จะมีพระองค์อื่นอีกหรืออย่างไรไม่ได้
 กล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ตอนหลังมาเรียก
 ว่าพระมหาอุปราชทั้งนั้น

อิสริยยศสำหรับราชตระกูล รองแต่พระมหา
 อุปราชลงมา พระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาให้มีพระนาม
 ชนด้วยคำว่า พระ เป็นราชประเพณีมาแต่ครั้งสุโขทัย มี
 ตัวอย่างในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ว่า
 เมื่อยังเป็นลูกยาเธอพระองค์ที่ ๒ อยู่ มีความชอบชน
 ช่างชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด พระราชบิดาสถาปนา
 ให้มีพระนามว่า พระรามคำแหงตั้งน อิสริยยศที่เป็นพระ
 ยังใช้มาในชั้นกรุงเก่าเป็นราชธานี เช่นพระราเมศวร
 พระบรมราชา พระอินทราชาเป็นต้น ตลอดจนลงมาจนถึง

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก็ยังมีใตมือศรียยศ
 เจ้านายที่ ใช้เรียกตามนามกรม ว่ากรมหมื่น กรมขุน
 ประเพณีเรียกพระนามเจ้านาย ตามนามกรมอย่างทุกวันนี้
 เพิ่งมีขึ้นเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ทรงตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ
 เป็นเจ้ากรมหลวงโยธาเทพ และสมเด็จพระเจ้าสุทนต์เจ้า
 ฟ้าสุทนต์ เป็นเจ้ากรมหลวงโยธาเทพ เป็นครั้งแรกที่มี
 เจ้านายเรียกพระนามตามกรม และใช้เป็นแบบต่อนั้น
 สืบมา

เหตุใดจึงได้เลิกวิธีตั้งเจ้านาย ขึ้นพระนามว่าพระ
 เปลี่ยนใช้พระนามตามกรม ไม่ปรากฏอธิบายไว้ในที่ใด
 ชัดเจน แต่ดูเหมือนจะพอสันนิษฐานเหตุได้ ด้วยปรากฏ
 ในพระราชพงศาวดารว่า ครองแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
 มหาราชนั้น มีเหตุอริกับพระเจ้าพยาน้องยาเธอ ตั้งแต่
 เจ้าฟ้าไชยเป็นต้น ตลอดจนพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ พยา
 น้องยาเธอที่ ไตมือศรียยศ เชื่อได้ว่าไตมีมาแต่แผ่นดิน
 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว ที่ยังไม่ได้สถาปนาอิสริย-
 ยศมีเจ้าฟ้าอภัยทศเป็นต้น ก็มีได้ปรากฏว่าสมเด็จพระนา

พระนารายณ์ ทรงตั้งกรมหลวงโยธาทิพ กรมหลวงโยธา
 เทพนัน ความจริงคือโปรดให้รวมคนเข้าสังกัดหมวดหมู่
 ตั้งขึ้นเป็นกรมใหม่ ๒ กรม ให้เจ้ากรมเป็นหลวงมีชื่อว่า
 หลวงโยธาทิพ กรม ๑ หลวงโยธาเทพ กรม ๑ กรมหลวง
 โยธาทิพให้ขึ้นในสมเด็จเจ้าพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าศรี-
 สุปพรรณ กรมหลวงโยธาเทพให้ขึ้นในสมเด็จเจ้าลูกเธอ
 เจ้าฟ้าสุทธาทิ คนทั้งหลายจึงเรียกพระนามสมเด็จเจ้า
 น้องนางเธอพระองค์นั้นว่า เจ้ากรมหลวงโยธาทิพ เรียก
 สมเด็จเจ้าลูกเธอว่า เจ้ากรมหลวงโยธาเทพ หมาย
 ความว่าผู้เป็นเจ้าของกรมโยธาทิพและกรมโยธาเทพ ไม่
 ใช่เป็นพระนามส่วนพระองค์ ความข้อนั้นพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชา
 ธิบายไว้ในหนังสือพระราชวิจารณ์ ถ้าท่านผู้ใดอยาก
 ทราบความโดยพิสดาร จงไปอ่านพระบรมราชาธิบายนั้น
 เกิด ด้วยเหตุนี้ ชื่อเจ้ากรมจึงเหมือนกับนามเจ้าต่างกรม
 มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ซึ่งเป็นพยานให้พิจารณาเห็นได้
 ว่า ที่จริงพระนามที่เรียกเจ้านายนั้นเป็นนามกรม มิใช่
 เป็นพระนามเจ้า ผิดกันกับแบบเดิมที่สถาปนาเป็น พระ

บรมราชาและพระอินทราชาเป็นต้น ประเพณีนั้นเป็นอัน
เล็กมาตั้งแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ถึงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ทรงประพฤติแบบ
แผนตามแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่เหตุ
การณ์ในแผ่นดินนั้นผิดกัน คือที่เจ้าห้องทรงตั้งเจ้านาย
พระองค์ชายชั้นสูง จึงทรงตั้งหลวงสรศักดิ์พระราชโอรส
เป็นพระมหาอุปราช และให้พระมหาอุปราชเสด็จอยู่ที่วัง
จันทร์เกษมซึ่งเปลี่ยนนามเรียกให้สูงขึ้นว่า พระราชวัง
บวรสถานมงคล จึงเลยเอาชื่อวังนั้นเป็นชื่อเรียกกรมบรรดา
ข้าราชการที่ขึ้นในพระมหาอุปราชว่า กรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล นามนี้ก็เป็นนามหมวดหมู่ของข้าราชการ
มิใช่ নামของพระมหาอุปราช และยังมีอีกตำแหน่ง ๑ ซึ่ง
ตั้งขึ้นใหม่ที่เดียวในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา คือทรง
ตั้งนายจบกชประสิทธิ์ศิลป์ทรงบาศขวา ซึ่งเป็นคู่คิดเอา
ราชสมบัติให้เป็นเจ้ามโหฬารยศชั้นสูงรองแก่พระมหา
อุปราชลงมา และให้ไปอยู่ที่วังหลัง เรียกนามวังหลังว่า
พระราชวังบวรสถานพิมุข เอานามนี้ใช้เป็นนามกรมของ

ข้าราชการที่สังกัดชนในวังหลวงว่า กรมพระราชวังบวร
 สถานพิมพ์ โดยทำนองเดียวกับข้าราชการที่ชนในพระ-
 มหาอุปราช นอกจากนั้นจะทรงยกย่องเจ้านายพระองค์
 ใด ก็ให้ว่ากรมและเรียกพระนามตามกรมตามแบบใน
 แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงเลยเป็นแบบ
 ตั้งเจ้านายต่างกรมสืบต่อมาด้วยประการฉะนี้ ในหนังสือ
 ราชการกรุงเก่าและกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดลงมา
 จนรัชกาลที่ ๓ เมื่อออกพระนามเจ้านายต่างกรมยังใช้ชน
 คำว่าเจ้าก่อนมิได้ชนคำว่ากรม ยกตัวอย่างดังในหนังสือ
 สัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำกับอังกฤษเมื่อในรัชกาล
 ที่ ๓ ยังเขียนว่าได้ตรวจสัญญาฉบับหน้าพระที่นั่งเจ้ากรม
 หมื่นสุรินทรรักษ์ มิได้เรียพระนามว่ากรมหมื่นสุรินท
 รักษ์อย่างทุกวันนี้

อิสริยยศเจ้าตามแบบเดิมซึ่งชนคำว่า พระ อิน
 ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารแต่ก่อนมา เมื่อถึง
 แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาคุณดกเอาลงมาใช้เป็นยศเจ้า
 ราชินิกุล เช่นเจ้าพระพิไชยสุรินทร เจ้าพระอินทรอกภัย
 เจ้าพระบำเรอภุชรเสนาน์ ขาพเจ้าสงสัยว่า คำว่าพระที่

จริงจะไม่มี   หากผู้เขียนหนังสือพระราชพงศาวดารจะ
เขียนเลยไป   ข้อ^{๒๕}นมพยานจะเห็นได้ ใน^{๒๖}ครั้งกรุงธนบุรีก็
เรียกเจ้าราชินิกุลว่าเจ้าเฉย ๆ เช่นเจ้ารามลักษณ^{๒๗}เป็นต้น

พระนามเจ้ากรุงเก่า

บันทึกก่อนเรียกพระนามตามกรม

๑. พระราเมศวร   เคยมี ๔ พระองค์ คือ ใน
แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระองค์ ๑ ในแผ่นดิน
สมเด็จพระราเมศวรพระองค์ ๑ (แต่เพราะหนังสือพระ-
ราชพงศาวดารเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น^{๒๘}
ตามอิสริยยศเดิมว่า พระราเมศวร จึงเรียกราชโอรส
ซึ่งได้รับรัชทายาทว่า พระรามราชา ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่า
ที่จริงเป็นตำแหน่งพระราเมศวรนั่นเอง) แผ่นดินสมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชที่ ๒ พระองค์ ๑ แผ่นดินสมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิพระองค์ ๑ ลูกเธอที่ยกขึ้นเป็นพระราเมศวร
ล้วนแต่เป็นลูกเธอพระองค์ใหญ่อยู่ในที่รับรัชทายาท

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า จะเป็นพระนาม ๑ ซึ่งสำหรับอภิเชก
ผู้รับรัชทายาท

๒. พระนเรศวร มีแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระมหา
ธรรมราชาธิราชพระองค์เดียว จุดหมายเหตุของไปรตุเกส
ว่า ราษฎรเรียกกันว่าเจ้าคำ (คู่กับเจ้าขาว คือสมเด็จพระ
พระเอกาทศรถ) นำเข้าใจว่า เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระมหาจักรพรรดิ จะเรียกกันว่าพระองค์ดำมาแต่ยังทรง
พระเยาว์ ฟังอภิเชกเป็นพระนเรศวร (อันเทียบด้วย
พระนามพระรามศวรรณ^๕เอง) เมื่อสมเด็จพระมหาธรรม
ราชาธิราชได้ครองกรุงศรีอยุธยา

๓. พระมหินทรมีในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักร-
พรรดิ พระองค์เดียว (เห็นจะแปลงจากพระนามอินท-
ราชา เหตุที่แปลงนั้นจะเห็นได้ในอธิบายต่อข้างหน้า)

๔. พระเอกาทศรถ (ที่ใช้เป็นนามพระเจ้าลูกเธอ)
มีในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชพระองค์
เดียว

๕. พระอาทิตย์วงศ์ มีในแผ่นดินสมเด็จพระราม

รูปที่ ๒ พระองค์ ๑ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
พระองค์ ๑

๖. พระไตรภูวนาภิตยวงศ์ (ซึ่งเข้าใจว่าเทียบด้วย
พระอาทิตย์วงศ์นั่นเอง) มีในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
ปราสาททองพระองค์ ๑

๗. พระศรีศิลป์ มี ๓ พระองค์ คือ ในแผ่นดิน
สมเด็จพระไชยราชาธิราชพระองค์ ๑ เป็นพระนามเดิม
ของพระเจ้าทรงธรรม (ซึ่งเป็นข้อสงสัยของผู้ศึกษาพง-
ศาวดารอยู่ ว่าเป็นพระนามยศเมื่อก่อนทรงผนวช เพราะ
เป็นชื่อพระวงศ์สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) พระองค์ ๑
ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมมีพระศรีศิลป์อีกพระองค์ ๑

๘. พระศรีเสาวราช มี ๒ พระองค์ คือ ในแผ่นดิน
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ ๑ ปราบภูพระนาม
นี้ในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรอีกพระองค์ ๑

๙. พระเชษฐาธิราชกุมาร มี ๒ พระองค์ ใน
แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ ๑ ในแผ่นดิน
พระเจ้าทรงธรรมพระองค์ ๑

๑๐. พระวิภูษิตราชกุมาร มีในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรพระองค์เดียว

๑๑. พระนารายณ์ราชกุมาร หรือสุรินทรราชกุมาร ปรากฏเป็น ๒ นัยอยู่คือ พระนามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อยังเป็นลูกเธอในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

พระนามยศของเจ้านายเครื่องกรุงศรีอยุธยา ยังมีอีกประเภท ๑ ซึ่งสงทนายพระนามราชา คือ

๑๒. พระบรมราชา มี ๓ พระองค์ ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระองค์ ๑ แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ ๑ แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระองค์ ๑

๑๓. พระอินทราชา มี ๔ หรือ ๕ พระองค์ คือในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ พระองค์ ๑ (หรือ ๒ พระองค์) ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ ๑ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททองพระองค์ ๑

๑๔. พระไชยราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระบรม
ราชาหน่อพุทธางกูรพระองค์เดียว

๑๕. พระเทียรราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระไชย
ราชาธิราชพระองค์เดียว

๑๖. พระมหาธรรมราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระ-
มหาจักรพรรดิพระองค์ ๑ (หนังสือพระราชพงศาวดาร
ว่า มีในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรอีกพระองค์ ๑ ซึ่ง
ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่ามีจริง)

๑๗. พระศรีสุธรรมราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระเจ้าปราสาททองพระองค์ ๑ (เห็นจะแปลงมาจาก
พระมหาธรรมราชานั่นเอง)

พระนามเจ้านายที่ลงท้ายว่าราชาน^๕ ข้าพเจ้าสัน-
นิษฐานว่าเต็มเห็นจะเป็นพระนามสำหรับเจ้านายที่ทรง
ตั้งให้ไปปกครองหัวเมืองเป็นประเทศราช จึงลงท้าย
พระนามว่า ราชา มีตัวอย่างตั้งพระบรมราชาได้ครอง
เมืองสุพรรณบุรีพระองค์ ๘ ครองเมืองพิษณุโลกพระ-
องค์ ๑ พระอินทราชาครองเมืองสุพรรณบุรี ๒ พระองค์

พระมหาธรรมราชา (เอาอย่างนามพระเจ้ากรุงสุโขทัยแต่ก่อน) ings ไปครองเมืองพิษณุโลก แต่ที่เป็นตัวอย่างชัดเจน
 คือนั้น คือ สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร เดิมเมื่อ
 อยู่กรุงศรีอยุธยา มีพระนามว่า พระอาทิตย์วงศ์ชน ๑ แล้ว
 เมื่อจะขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก จึงได้เป็นพระบรมราชา
 เจ้านายครองเมืองที่ไม่มีพระนามว่า ราชาลงท้าย มีแต่ที่
 เป็นพระมหาอุปราช คือ พระรามเมศวรและพระนเรศวร
 ด้วยสังเกตเห็นดังนี้ จึงเข้าใจว่า พระนามที่ลงท้ายว่าราชา
 จะเป็นตำแหน่งสำหรับเจ้าครองเมือง แต่ตามการที่เป็น
 จริงคงปรากฏในพระราชพงศาวดาร เจ้านายที่มีนามว่า
 ราชายู่ท้าย ไม่ได้ไปครองเมืองทุกองค์ เช่น พระเทียร
 ราชา พระศรีสุธรรมราชา ก็ไม่ปรากฏว่าได้ออกไปครอง
 เมือง

ยังมีพระนามเจ้านายอีกประเภทหนึ่ง ที่เรียกใน
 พระราชพงศาวดารว่าเจ้าทองล้นกดี พระแก้วฟ้า หรือ
 พระยอดฟ้ากดี ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นพระนามก่อนสถาปนา
 พระเกียรติยศ เหมือนอย่าง (เจ้าฟ้า) พระขวัญ และ (เจ้า

ฟ้า) พระศรีสุนทรน้อย ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา

ประเพณีที่สถาปนาเกียรติยศเจ้านายให้มีพระนาม
 ขึ้นว่าพระ เช่นกล่าวมานั้น ^๕ที่เป็นพระองค์หญิงปรากฏใน
 แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ คือพระสุริโยทัยพระ-
 องค์ ๑ พระวิสุทธิกษัตริย์พระองค์ ๑ พระเทพกษัตริย์
 พระองค์ ๑ (อีก ๒ พระนามที่เรียกว่า พระสวัสดิราช
 และพระแก้วฟ้า ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 เหมือนกันนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าผู้จดหนังสือจะหลงเอาคำ
 พระมาใช้ ในที่ซึ่งควรใช้คำเจ้า)

พระนามเจ้านายที่ปรากฏมาในพระราชพงศาวดาร
 กรุงศรีอยุธยา มีประหลาดน่าสังเกตอยู่ ๒ พระนาม
 ที่เรียกว่าเจ้าแก้ว และเจ้าไทย ๒ พระนามนี้ เห็นจะ
 เป็นนามตำแหน่งมิใช่นามเฉพาะพระองค์เป็นแน่ แต่จะ
 เป็นตำแหน่งอย่างไรและเป็นเจ้านายชนิดใด ก็ยังไม่เห็น
 มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระรามธิบดีที่ ๑ เรียกว่าเจ้าแก้ว เจ้าไทย ต่อมาใน
 แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เมื่อไปตีกรุง

กัมพูชาได้ ว่าได้ตัวพระยาแก้ว พระยาไทย (เขมร) เข้า
 มาด้วย แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดารชั้นหลังเขียน
 "พระองค์" แทน "เจ้า" มีพระองค์แก้วต่อมาในพระราช
 พงศาวดารอีกหลายพระองค์ ส่วนพระองค์ไทยนั้นหายไป
 ไป เปลี่ยนเป็นพระองค์ทอง ปราบภูครองแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระนเรศวรมหาราช ว่าตั้งให้ขึ้นไปว่าราชการเมืองพิไชย
 พระองค์ ๑ และเป็นลูกเธอสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
 พระองค์ ๑

เจ้านายกรุงศรีอยุธยา

ที่เรียกพระนามตามกรม

แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๑. สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ
 เป็นกรมหลวงโยธาทิพ
๒. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิ
 เป็นกรมหลวงโยธาเทพ

แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา

๑. พระเจ้าสรศักดิ์ ราชโอรส (คือสมเด็จพระเจ้าเสือ)
เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหา
อุปราช
๒. นายจบกษประสิทธิ์ ทรงบาศขวา กรมช้าง (ซึ่งเป็น
คู่คิดเอาราชสมบัติ)
เป็นกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข
๓. พระองค์เจ้าหญิงแก้ว พระเจ้าลูกเธอสมเด็จพระนา
รายณ์มหาราช เจ้าจอมมารดาเป็นท้าวศรีจุฬาลักษณ์
พระสนมเอก พระน้องนางของสมเด็จพระเพทราชา
ครั้นถึงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา จึงยกพระองค์
เจ้าแก้วขึ้นเป็นเจ้าฟ้า และเป็นกรมขุนเสนาบดี
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ

๑. พระมเหสีกลางของสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งเป็น
พระราชมารดาเลี้ยง และได้ทรงทำนุบำรุงมาแต่ยัง
ทรงพระเยาว์
เป็นกรมพระเทพามาตย์

๒. เจ้าฟ้าเพชร ราชโอรสพระองค์ใหญ่ (คือสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ)
เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหา
อุปราช
๓. เจ้าฟ้าพร ราชโอรส เป็นพระบัณฑูรน้อย แต่ไม่
ปรากฏนามกรม
แผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ
๑. เจ้าฟ้าพระ สมเด็จพระอนุชาธิราช (คือ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ)
เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหา
อุปราช
๒. เจ้าท้าวทองสุก พระราชชายาเดิม ยกเป็นพระอัคร-
มเหสีมีพระนามกรม
เป็นกรมหลวงราชานุรักษ์
๓. เจ้าฟ้านเรนทร์ ราชโอรส
เป็นกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์
แผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

๑. พระองค์ท้าวพระราชชายาเดิมยกเป็นพระมเหสีขวาม
พระนามกรม
เป็นกรมหลวงอภัยนุชิต
๒. พระองค์พลับ พระราชชายาเดิม ยกเป็นพระมเหสี
ซ้าย มีพระนามกรม
เป็นกรมหลวงพิพิธมนตรี
๓. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ พระราชโอรส (คือเจ้าฟ้ากุ้ง)
เป็นกรมขุนเสนาพิทักษ์ ภายหลังได้เลื่อนเป็นกรม
พระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหาอุปราช
๔. เจ้าฟ้าเอกทัศ ราชโอรส (คือสมเด็จพระเจ้าสุริยา-
มรินทร์)
เป็นกรมขุนอนรรักษ์มนตรี
๕. เจ้าฟ้าอุทุมพร (คือเจ้าฟ้าตอกมะเต๋อราชโอรสที่
ปรากฏพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรราชา หรือ
ขุนหลวงหาวัด)
เป็นกรมขุนพรพินิต
๖. เจ้าฟ้าบรมชังเป็นราชธิดา

เป็นกรมขุนเสนาบดีรั้ง

๗. เจ้าฟ้านุ่ม พระราชธิดา ซึ่งพระราชทานให้เป็น
พระชายากรมพระราชวังบวรเสนาบดีรั้ง

เป็นกรมขุนพิศาสเสนา (ในหนังสือพระราชพงศาว-
ดารเขียนว่ายศานเสนา เห็นจะผิด)

๘. เจ้าพริ้ง ซึ่งพระองค์เจ้าแก้วพระเจ้าลูกเธอสมเด็จ
พระเพทราชาเป็นพระบิดา เจ้าฟ้าเทพพระราชธิดา
ในสมเด็จเจ้าท้ายสระเป็นพระมารดา ปราบกฏใน
หนังสือบางฉบับว่า

เป็นกรมขุนสุรินทรสงคราม

๙. พระองค์เจ้าแขก พระเจ้าลูกเธอ
เป็นกรมหมื่นเทพพิพิธ

๑๐. พระองค์เจ้ามิ่งคุณ พระเจ้าลูกเธอ
เป็นกรมหมื่นจิตรสุนทร

๑๑. พระองค์เจ้ารอด พระเจ้าลูกเธอ
เป็นกรมหมื่นสุนทรเทพ

๑๒. พระองค์เจ้าปาน พระเจ้าลูกเธอ

เป็นกรมหมื่นเสพภักดี

๑๓. มีพระนามเจ้าต่างกรมปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงเก่าอังกอร์ ๑ ทราบไม่ได้แน่ว่าใคร
ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าจะเป็นเจ้าพระพิไชยสุรินทร์
ราชินิกุลที่มีความชอบตรงถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเจ้าเสือ^๕
พระเจ้าเสือ^๕

เป็นกรมหมื่นอินทรภักดี

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์

๑. เลื่อนกรมหลวงพิพิธมนตรี สมเด็จพระราชชนนี
เป็นกรมพระเทพามาตย์
๒. ในคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับพม่า ว่าทรงตั้งพระ-
องค์เจ้าแมลงเม่า พระอัครมเหสี มีพระนามกรม
เป็นกรมขุนวิมลภักดี
๓. หม่อมเจ้าอาทิตย์ ในกรมพระราชวังบวรเสนาพิทักษ์^๔
เป็นกรมหมื่นพิทักษ์ภูเบศร์^๗

เจ้านายต่างกรมกรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตั้ง

๑. พระราชชนนีพันปีหลวง

เป็นกรมพระเทพามาตย์พระองค์ ๑

๒. ทังพระมเหสีเต็ม

เป็นกรมหลวงบาทบริจาริกาพระองค์ ๑

๓. ทังพระญาติวงศ์ ไม่ทราบวาชนใด

เป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์พระองค์ ๑ เข้าใจว่า
อยู่ไม่ชากสนพระชนม์

๔. ทังสมเด็จพระเจ้าสุภยาเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย

เป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์ ๑

๕. ทังเจ้าบุญมีหลานเธอ ซึ่งเป็นเจ้ารามลักขณ

ตำแหน่งราชินิกุลอยู่ก่อนแล้ว

เป็นกรมขุนอนุรักษสังคราม ๑

๖. ทังเจ้าบุญจันทร์ หลานเธอ

เป็นกรมขุนรามภูเบศร์ ๑

เมื่อท่านผู้ใดอ่านคุดุโดยพิจารณา จะเห็นได้ในบัญชี

เจ้านายต่างกรมครุรงเก่าและครุรงธนบุรี ที่พิมพ์ไว้ใน

หนังสือเรื่องน วาทังแต่เกิดประเพณีเรียกพระนามตาม

กรรมมา อีสริยยศเจ้านายชั้นสูงที่สุดเป็นเพียงกรมพระมีแต่
 สมเด็จพระพันปีหลวงกับพระมหากษัตริย์และวังหลัง อีส-
 รียยศชั้นรองลงมาที่เป็นกรมหลวงนั้นประหลาดก็มีแต่เจ้า
 นายฝ่ายใน ไม่มีเจ้านายพระองค์ชายใดเป็นสักพระ
 องค์เดียว แม้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่ สมเด็จพระ
 เจ้าหลานเธอที่ เป็นพระองค์ชายเป็นแต่เพียงกรมขุน
 ส่วนพระองค์เจ้านั้นก็เป็นเพียงกรมหมื่นเท่านั้น อีก
 ประการหนึ่งในครั้งกรุงเก่ามิได้ปรากฏการเลื่อนกรมสัก
 ครั้งเดียว มีแต่ตั้งพระมหากษัตริย์

ว่าด้วยประเพณีตั้งกรมเจ้านาย

ราชประเพณีตั้งกรมเจ้านายเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา
 ยังเป็นราชธานี จะทำอย่างไรไม่ปรากฏชัด ได้หลักฐาน
 ปรากฏแต่ว่า มีการสรองภิเษกอย่าง ๑ กับได้พระราชทาน
 พระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏอย่าง ๑ ส่วนรายการมี
 ปรากฏเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 จะโปรดฯ ให้อุปราชภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ

ทล้านภาลย์ ^๕ ขึ้นเป็นพระมหาอุปราชนั้นโปรด ฯ ให้ทำ
 การพระราชพิธีตามแบบอย่างกรุงสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ
 ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณี เจ้าฟ้าอุทุมพร กรม
 ขุนพรพินิต เป็นพระมหาอุปราช แบบแผนที่เขามาเป็น
 ตัวอย่าง ^{๖ ๗ ๘} ก็เห็นจะไม่ตรงกับแบบอย่างกรุงศรีอยุธยา
 ในรัชกาลก่อน ๆ ^๙ ขึ้นไป ด้วยเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ
 ทรงเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต เป็นพระมหาอุปราชนั้น เจ้าฟ้า
 กรมขุนพรพินิต ^{๑๐} ไม่มีวังต่างหากประทับอยู่ที่ตำหนัก
 กระต่าย ในพระราชวังหลวง จึงทำการพระราชพิธีพระ
 ทนังสรรเพชญ์ปราสาท ในพระราชวังหลวง เป็นแต่ให้
 สมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณี แต่ตำหนักมาอยู่ที่ทำการพิธีทุกวัน
 จนตลอดงาน สันนิษฐานว่า ถ้าเจ้านายที่จะเป็นพระมหา
 อุปราชเสด็จประทับอยู่วังต่างหากก็เห็นจะทำการพระราช
 พิธีพระราชวังบวร และแต่เจ้านายพระองค์นั้นจากวัง
 ที่ประทับ ไปยังที่ทำการพิธีในพระราชวังบวร แต่ต้อง
 เสด็จเข้ามารับพระราชทานพระสุพรรณบัฏในพระราชวัง
 หลวง ประเพณีการตั้งกรมในกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนการ

อุปราชามิเชกทรงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภา
 ลัย เป็นพระมหาอุปราช มีราชการปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ
 เหตุยกรมอาลักษณ์ กรมพระสมมตอมรินทร์ ได้ทรงนำมา
 เรียบเรียงไว้ในหนังสือ เรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุง
 รักษโกสินทร์ โดยพิสดาร ปรากฏว่าได้ใช้ระเบียบการ
 คราวนั้นเป็นแบบอย่างสำหรับการพระราชพิธีอุปราชา
 มิเชกในรัชกาลหลัง ๆ ต่อมา แก่ไขเพียงแต่ตั้งพระราช
 พิธีที่พระราชวังบวร แทนเจ้านายซึ่งจะรับอุปราชามิเชก
 จากพระราชวังหลวง ขึ้นไปยังที่ทำการพิธีทุกวัน ๆ จน
 ถึงวันเฉลิมพระราชสมนเทียร แต่เมื่อรัชกาลที่ ๔ นั้น
 เพราะทรงสถาปนาพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เป็นอย่างพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์ ๑ จึงโปรดฯ ให้
 เสด็จขึ้นไปประทับอยู่ ณ พระบวรราชวังตั้งแต่ก่อนทำ
 พระราชพิธีบวรราชามิเชก หาได้แต่เสด็จไปจากพระราช
 วังเหมือนอย่างกรมพระราชวังบวรสถานมงคลไม่

ส่วนประเพณีการตั้งกรมเจ้านายอื่น ๆ นั้นพิเคราะห์
 ตามความที่ปรากฏในจดหมายเหตุอาลักษณ์ ดูเหมือน

เมื่อในรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ จะไม่ได้
 พระราชทานพระสุพรรณบัฏต่อพระหัตถ์ และไม่มี
 ประกาศเป็นแต่เมื่อมีรับสั่งให้เลื่อนกรม หรือตั้งกรมเจ้า
 นายพระองค์ใด เจ้าพนักงานก็มีหมายรับสั่งให้ประชุม
 เสนาบดี และอาลักษณ์เจ้ารักพระสุพรรณบัฏ ครั้นเจ้ารัก
 แล้วยกเข้าตุงใส่พานรักษาไว้ในพระอุโกสถวัดพระศรีรัตน
 ศาสคาราม จนถึงวันกำหนดงาน จึงเชิญพระสุพรรณบัฏ
 ไปตั้งในมณฑลพิธีทรงของเจ้านาย ในเย็นวันนั้นพระ
 องค์สมเด็จพระที่นั่งฯ รุ่งขึ้นเวลาเช้าเสด็จพระ ครั้นถึงเวลาฤกษ์
 เจ้านายที่จะได้เลื่อนกรม หรือรับกรมหนักเสด็จเข้าสู่ที่
 สรงอภิเษก ครั้นเสร็จแล้วอาลักษณ์จึงเชิญพระสุพรรณ
 บัฏมอบถวายในที่ทำการพิธี เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เจ้านาย
 พระองค์นั้นจึงเสด็จเข้าไปเฝ้าถวายดอกไม้ธูปเทียน

ถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงแก้ไขประเพณีการตั้งกรม เหตุ
 ด้วยทรงพระราชปรารภว่า เจ้านายที่เลื่อนกรมและรับ
 กรมชั้นแรกนั้น เป็นชนพระเจ้าบรมวงศ์และพระเจ้าพี่ยา
 เธอโดยมาก จึงเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานพระ

สุพรรณบัฏถึงวัง และเพิ่มการประกาศยกย่องความชอบ
 ให้อาลักษณ์อ่านเมื่อก่อนพระราชทาน พระสุพรรณบัฏ
 ด้วย อันประเพณีการอ่านประกาศเมื่อทรงสถาปนาพระ
 เกียรติยศ^๕ ได้พบในหนังสือเก่าก่อนรัชกาลที่ ๔ มีแต่
 ในการทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราชกับสมเด็จพระวันรัต
 บางทีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไปรดฯ ให้
 ขยายประเพณีนั้นมาใช้ ในการตั้งกรมเจ้านายด้วย แต่
 มิได้เสด็จไปพระราชทานพระสุพรรณบัฏถึงวังทั่วไปทุก
 พระองค์ ต่างกรมวังหน้าและพระองค์เจ้าตงหน^{๖ ๕ ๕} เมื่อทำ
 พิธทวงแล้วไปรดฯ ให้เข้าเฝ้าพระราชทานพระสุพรรณ-
 บัฏต่อพระหัตถ์ที่ในพระบรมมหาราชวัง ในเวลาเดียวกับ
 ถวายดอกไม้ธูปเทียน ประเพณีการตั้งกรมซึ่งทรง
 แก้ไขในรัชกาลที่ ๔ คงใช้ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ จน พ.ศ.
 ๒๔๓๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
 ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า การททาพิธีรับและเลื่อน
 กรมทวงเจ้านาย^{๗ ๕} เป็น^๗การเปลื้องและเดือดรอนแก่
 เจ้านาย^๘ ที่จะได้เลื่อนและรับกรมอยู่ทั่วกันมีมากก็น้อย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนประเพณีการ
 เลื่อนและตั้งกรม มาทำในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก
 เมื่องานฉลองวันที่ในรัชกาลครบหมื่นวัน ต่อมา
 โปรดฯ ให้ทำในพระราชพิธีตรึงกลดหน้าพระพุทธรูป
 มนต์และพระสุพรรณบัฏในพระแท่นมณฑล ถือเอาการ
 สวดมนต์ในท้องพระโรงเป็นสวดมนต์ตั้งกรมด้วย รุ่งขึ้น
 เสด็จออกท้องพระโรง พระราชทานหน้าพระพุทธรูป
 อภิเษกและพระสุพรรณบัฏแก่พระบรมวงศานุวงศ์ที่เลื่อน
 และรับกรมในทิมหาสมาคม เป็นประเพณีสืบต่อมาจน
 ทุกวันนี้.

คร.